

Знайомся – кенгуру!

В Австралії досі живуть унікальні сумчасті тварини, тоді як більшість сумчастих Південної Америки вимерли після виникнення природного мосту між Південною та Північною Америкою, по якому з півночі на південь проникали нові види. Сумчасті Австралії є ендеміками¹, які збереглися завдяки природній ізоляції цього надзвичайно цікавого віддаленого континенту.

Перші європейці, які відвідали Австралію у XVIII столітті, були вражені своєрідністю тваринного світу. Зовні деякі тварини нагадували наших гризунів, хижаків, але мали цікаву особливість: самки народжували недоношених малят, розвиток яких завершувався у спеціальній сумці на череві матері.

Всіх таких тварин об'єднали в підклас Сумчасті. За зовнішньою схожістю з тваринами Старого Світу європейці, які прибули на материк, назвали їх сумчастими куницями, сумчастими білками, сумчастими летягами, сумчастими тушканчиками, сумчастими вовками тощо.

Представники родини Кенгурові (*Macropodidae*) поширені в Австралії, Тасманії, Новій Гвінеї, на багатьох островах Південно-Східної Азії (від Сулавесі до Соломонових). Ці унікальні сумчасті мають суттєві біологічні відмінності від інших видів ссавців.

Чудеса у маминій сумці

Саме до сумчастих належать кенгуру *Macropus*, що з латинської мови означає „довга стопа”. В Австралії та в усьому світі так називають великих стрибаючих тварин з довгим хвостом-балансиром, а малих називають валабі. Назви „кенгуру” і „валабі” придумали аборигени. На сьогодні родина Кенгурових налічує 11 сучасних родів, до яких належить понад 60 видів. Ці тварини, які населяють віддалений австралійський континент, мають цікаві особливості.

Перш за все, усі сумчасті вирізняються унікальним розвитком і розмноженням. Ембріони більшості хребетних тварин мають спільні риси та послідовність розвитку. Спочатку в них закладаються системи внутрішніх органів, а пізніше кінцівки. У сумчастих, навпаки, спочатку закладаються

¹Ендеміки живуть (або ростуть) на порівняно невеликих територіях, чітко відмежованих різноманітними географічними і фізичними бар'єрами, а отже, більше ніде ї не трапляються.

Ірина Шигловська
Ігор Шигловський

Аборигени
Австралії

кінцівки, необхідні недорозвинутому маляті для переміщення у сумці матері...

У всіх сумчастих є особливий шкірястий утвір – сумка, яка в деяких видів добре розвинена, а в інших – це лише шкірястий валик в області молочних залоз самки. Сумки у різних представників сумчастих можуть відкриватися у бік голови або до хвоста. Всередині така сумка гладенька, а на вході має потовщений пухнастий шар, який захищає маля від негоди. Самка може управляти сумкою за допомогою м'язів, і, як вважають деякі дослідники, навіть закривати її, щоб під час плавання у неї не потрапляла вода.

Навіщо ж цим тваринам сумка? Справа в тому, що в сумчастих немає плаценти або вона недорозвинена, і маля під час виношування просто плаває у внутрішньому середовищі матки. Поживні речовини навколо плоду, схожого на яйце, швидко вичерпуються. У малих тварин (і в примітивних форм) – через один-два тижні, а у великих – приблизно через півтора місяці. Щойно ембріон починає голодувати, маля народжується в „пошуках поживи”. На відміну від інших ссавців, дитинчата сумчастих народжуються недорозвиненими, завбільшки 5–7 (у найбільших видів – до 25 мм) масою від 0,6–5,5 г. Така особливість народження потомства можлива завдяки унікальній властивості ембріонів – шкірному диханню. Учені дослідили, що малята сумчастої миші Дугласа народжуються за 12 днів після зачаття. Їхні легені ще не розвинені, тому малятко живе і дихає завдяки проникності шкіри. Дитинча розвивається, підростає і лише за три тижні перебування у материнській сумці починає дихати легенями.

Недорозвинений ембріон відразу після народження потрапляє у сумку матері. Малята голі та сліпі, у них закриті слухові проходи, але широко відкриті ніздрі. Імовірно, кенгурята деяких видів знаходять шлях до сумки, орієнтуючись за допомогою нюху, інші переповзають туди по доріжці, яку самка вилизала на власному животі. Потрапивши до сумки, малятко знаходить сосок і відразу „прикипає” до нього. У мами для цього є особливе пристосування – сосок набухає у ротовому отворі ембріона, і маля не може його випустити. Це економить енергію слабкого маляти, йому не треба щоразу шукати поживу, особливо під час швидкого руху мами. У деяких видів кенгурових малята народжуються такими недорозвиненими, що самка мусить сама за допомогою спеціальних колових м'язів упорскувати їм молоко до ротового отвору.

Європейці, які вперше побачили дитинчат сумчастих, що висіли на сосках мами, вирішили, що малята зароджуються відразу в сумці.

Чужих мам не буває

У сумчастих народжується до 20–24 малят, а у кенгурових, як правило, лише одне або двоє. Кенгурятко народжується лише тоді, коли сумка звільниться від попереднього, а отже, наступний ембріон закладається вже тоді, коли попередній ще в сумці. Відтак, кенгуру переживає несприятливі умови лише з одним приплодом, а не з двома або й трьома, як це буває в комфортних умовах зовнішнього середовища.

Недорозвинені малята сумчастих живуть у сумці матері 6–8 місяців до повного свого формування, хоча молоком годуються переважно 2–5 місяців. Цікаво, що малята, які вийшли з сумки назовні і відчули якусь небезпеку, можуть у поспіху заховатися до сумки несвоєї мами. Вчені неодноразово спостерігали такі випадки у природі. Виявляється, „чужа мама” не має нічого проти, годує чуже кенгурятко і вважає його своїм дитям. Тим паче, що її маля теж знайшло „нову” маму. Тому, побачивши самок кенгуру, які пасуться з малятами, ми не можемо стверджувати, що це біологічні батьки та їхні діти.

Рудий кенгуру

Познайомимося ближче з особливостями деяких представників родини Кенгурові. Серед них – великий рудий кенгуру (*Macropus rufus*), один з найбільших ссавців Австралії. Вони поширені на всьому континенті, за винятком родючих областей півдня, східного узбережжя та тропічних лісів півночі. Рудий кенгуру веде нічний спосіб життя, харчується травою, а вдень відпочиває. У нього коричнювато-руде хутро (звідси й назва), довгі вуха та широка морда. Він має дуже міцні ноги та хвіст, які стають у нагоді і для захисту, і для швидкого бігу. Це найсильніший „боксер” серед кенгуру та дуже прудка істота: один стрибок великого рудого кенгуру може сягати 9 м. Представники цього виду постійно перебувають у пошуках їжі і можуть пройти впродовж дня 25 км. Самці великих рудих кенгуру значно більші

та важчі, ніж самки. Живуть тварини групами з 10–12 особин, протягом року дають один приплід з одним дитинчам. Вагітність триває 33 дні, сумку матері дитинча залишає на 235-й день, а харчується її молоком до року. Середня тривалість життя великих рудих кенгуру 22 роки.

Валабі

Малі і не такі прудкі валабі – найпоширеніші представники родини Кенгурові. Вони живуть на території Австралії, Тасманії, Нової Гвінеї та архіпелагу Бісмарка, переважно у чагарниках і лісах, але трапляються й на відкритих просторах, у степах. Цих тварин завезли і до Нової Зеландії, і на Британські острови.

На відміну від кенгуру, більшість валабі не живуть змішаними групами з домінантним самцем на чолі. Їхні самці здебільшого ведуть поодинокий спосіб життя, мандруючи у пошуках самок, готових до спаровування. Самки деяких валабі також живуть поодинокі (з малятами), або групами як падевелони (рід дрібних кенгуру). Відомий лише один сучасний вид валабі – двоколірний *Wallabia bicolor*. Є також „скельні валабі” (рід *Petrogale*), які мешкають у горах. Їхні п'яти мають особливі підшви, тому тварини можуть швидко стрибати навіть по вогкому камінню, а довгий хвіст допомагає їм зберігати рівновагу.

Розмір новонароджених малят валабі – до 1,5 см. Мати годує їх молоком приблизно 80 днів, але у сумці вони перебувають аж 8 місяців: гріються, харчуються, граються, ховаються від небезпеки.

Валабі, які втекли із зоопарків та приватних володінь, утворили дикі популяції в Англії, особливо численні на острові Мен.

Валару

Валару звичайний, або кенгуру східний (*Macropus robustus*), поширений майже на всій території Австралії, окрім деяких південних районів. Має досить великі розміри: довжина тіла цих тварин приблизно 220 см (тулуб – до 140 см, а хвіст – до 90 см). Шерсть у валару груба, бурувато-чорна, задні лапи короткі, приземисті, плечовий пояс могутній, масивний. Це нічні тварини, які вдень відпочивають у печерах, тріщинах скель, іноді риють нори. Харчуються валару травою, листям та корінням, можуть тривалий час обходитися без води. Щоб втамувати спрагу, здирають кору молодих дерев та злизують сік. Здебільшого живуть поодинокі. Вагітність триває до 32 днів, народжується одне кенгурятко, яке живе у сумці матері 8–9 місяців. Тривалість життя валару – до 20 років.

Квока

Квока, або куцохвостий кенгуру (*Setonix brachyurus*), зовні нагадує валабі, але має короткий порівняно з тілом хвіст. Розміром вона з велику домашню кішку або невелику собаку. Довжина тіла тварини становить у середньому 50 см, а хвоста – 30 см. Квока має густе і коротке буро-сіре хутро, короткі вуха. Загалом тварина дуже схожа на великих гризунів. Голландські моряки, які підпливли до одного з островів, побачили тварин, схожих на великих пацюків. Саме тому у часи заселення Австралії цей острів назвали Роттнест („щуряче гніздо”).

Квока – рідкісний вид кенгуру, який зберігся на невеликих островах, зокрема Роттнест, Балда, Пінгвін, і на декількох ізольованих континентальних ділянках у районі Олбані (Південно-Західна Австралія). Надає перевагу сухим трав'янистим місцевостям, густим чагарникам, але під час посухи трапляється і в болотистих місцях. Тварина веде нічний спосіб життя, а для відпочинку в спекотний день шукає затінок. Квока – наземна тварина, але в пошуках молодих пагонів досить легко може піднятися на двохметрове дерево. Харчується травою, листям, багаторічними та іншими рослинами. Ця рідкісна тварина має звичку облаштовувати місця для відпочинку в норах. Вона викопує ямки в тінистих трав'яних заростях і чекає настання темряви. Потрапивши у небезпеку, квока спирається на хвіст і стукає задніми лапами об землю.

Процес розмноження квоки вивчений досить добре. Теоретично самка може завагітніти в будь-який період року, але зазвичай тварини спарюються влітку. За такої умови дитинча квоки виходить з сумки матері в період дощів, коли все активно росте. Тому підростаючий малюк не приречений на голод. Самець квоки залишається разом з самкою тільки до народження маляти. Потім він покидає її, і вона сама піклується про дитинча.

Після спаровування народжується тільки одне дитинча. Але якщо в силу якихось обставин воно гине, за місяць народжується інше. Повторне спаровування у такому разі відбулося на наступний день після народження першого малюка. Маленькі квоки народжуються сліпими, без шерсті, з закритими вушними раковинами. Їхня маса приблизно 1 грам. Маля перебирається в сумку матері, харчується молоком і набирається сил протягом 5 місяців. Середня тривалість життя квоки 10 років.

Падемелон

Падемелон – рід дрібних сумчастих ссавців. Представники роду поширені в Австралії, Тасманії та Новій Гвінеї. Назва роду походить від слова „паддималла”, що на мові аборигенів означає „вид кенгуру з особливим смаком”. Його відкрили голландці у XVII столітті, а перші англійські колоністи, які мешкали поблизу сучасного Сіднея, полювали саме на падемелонів.

На вигляд падемелони міцні тварини з відносно коротким і товстим хвостом, вкритим рідкою шерстю. На верхній частині тіла шерсть відносно довга, бура, на нижній – руда, жорстка. Довжина тулуба цих кенгуру 29–67 см, довжина хвоста – 25–51 см, маса – від 2 до 12 кг. Самці помітно більші, ніж самки (відповідно 7 та 4 кг).

Характерний представник роду – падемелон тасманійський (*Thylogale billardieri*). Зараз цей вид населяє Тасманію і великі острови протоки Баса,

а раніше був поширений у Південній Австралії та Вікторії, але у цих місцях вимер у 1920-х роках. Живуть падевелони тасманійські нестійкими групами до десяти особин, полюбують місцевість з густою рослинністю, мокрі склерофільні та помірно-вологі ліси, чагарники і відкриті трав'янисті ділянки. Тварини активні переважно вночі, а вдень сплять. Вночі харчуються трав'янистими рослинами, їжу шукають у радіусі двох кілометрів навколо місця ночівлі.

Розмножуються тварини протягом цілого року. Вагітність самки триває в середньому 30 днів, народжується одне дитинча. Приблизно перші півроку маля перебуває в сумці матері, а вже тоді покидає її і розпочинає самостійне життя, середня тривалість якого становить 5–6 років.

Ведмежий кенгуру

Вид деревний, або ведмежий кенгуру (*Dendrolagus ursinus*) і ще 9 видів роду *Dendrolagus* – ендеміки Нової Гвінеї. Лише два види поширені у тропічних лісах північно-східної частини штату Квінсленд (в Австралії), а також на прилеглих островах. Зазвичай вони мешкають у гірській місцевості. Деревні кенгуру ведуть нічний спосіб життя, а вдень сплять (приблизно 15 годин на добу) на деревах. Це єдиний рід родини Кенгурові, представники якого мешкають на деревах і спускаються лише поїсти та на водопій. Вони добре стрибають по деревах, відстань між якими може становити до 9 м, сміливо зістрибують з висоти 10–18 м. Харчуються листям, плодами і квітами, в неволі їдять яблука, моркву, тофу, селеру, зварені накруто яйця, гілки дерев (в'язу, верби та ін.).

Зверху хутро деревних кенгуру чорнувате, бурувате або сіре, а знизу – білувате або жовте. Нижні кінцівки тварини довгі з широкою підошвою, на кожній лапі м'які подушечки, на пальцях загнуті кігті, які й допомагають тварині видиратись на дерева. Морда вкорочена (порівняно з іншими видами), вуха мають округлу форму, хвіст досить сильно опущений донизу. Самець і самка практично однакові на вигляд.

Деревні кенгуру не пітніють, а щоб запобігти перегріву і підтримувати сталу температуру тіла у спеку, вони облизують себе. Найчастіше живуть поодиночі або ж маленькими групами (зазвичай самець, самка і дитинча). Розмножуються протягом усього року. Тривалість вагітності становить 32 дні, народжується одне дитинча, яке ще рік перебуває в сумці. Живуть деревні кенгуру до 20 років.

